



Noored täiskasvanuks saamisest

Raili Nugin

Täiskasvanuks saamise muutunud kontekst
Noorte arusaam täiskasvanuks saamisest



Noored täiskasvanuks saamisest

Raili Nugin

Eesti kirjandus- ja filmiklassika varasalve kuuluvad vaieldamatult Tootsi, Kiire, Tõnissoni ja Arno Tali lustakatest vempudest pajatav „Kevade“ ja nende edasist elukäiku kirjeldav „Suvi“. „Kevades“ lugeja lemmikuna kujutatud Arno asemel on „Suve“ kangelaseks Toots – poiss, kes lapsepõlve krutskimeele pööranud eesti talumehe tarkuseks. Tõnisson, kes kooliga just sinasõber polnud, leidis oma alalhoidlikule loomusele rakenduse jõuka talu pidamisel, sellal kui Arno ja Kiir alles otsisid oma kohta elus. Kui Arno otsingud väärised vaid Raja Teele õlakehitust ja mossitamist, siis Kiire eneseleidmist kujutas Oskar Luts süisa karikatuursena. Õige mees oli raamatus see, kes tööd ei peljanud ega arutlenud pikalt ka oma koha üle elus. Millised on Eesti noorte arusaamad täiskasvanuks saamiseks ja täiskasvanu olemisest 21. sajandi algul – sellest annab aimu käesolev peatükk. Peatüki alguses kirjeldatakse täiskasvanuks saamise konteksti ja selle muutumist. Peatüki teise osa moodustab autori poolt läbi viidud noorte täiskasvanuks saamise olemust lahti mõtestava uurimuse tulemuste tutvustus.

SISSEJUHATUS

Kiire-suguseid ei naeruvääristata enam ammu, pigem vastupidi, sest tänase noore täiskasvanuks kujunemise tee on Kiire omast veel otsinguterohkem ja kirevam. Eneseotsingud on saamas normiks, kuna täiskasvanuks saamisel oluliseks peetud üleminekud ei toimu enam lineaarselt. Kui vanasti lõpetati kool ja mindi tööle, siis täna õpitakse ja töötatakse paralleelselt; kõrghariduse omandamine (meenuta õlakehitust väärinud Arnot) on saavutanud massilise mõõtme, ent sinna ei pea tingimata suunduma kohe pärast keskkooli lõppu ega ka enam mitte vältimatult kahekümendates eluaastates ning õpitavat eriala võib sageli vahetada või omandada pärast ühe kõrghariduse omandamist magistri- või doktorikraad hoopis teisel alal. Vanematekodust lahkumine ei tähenda iseseisva kodu loomist, või – nagu nõukogude ajal normiks – abiellumist. Partnerlussuhte loomine omakorda ei tähenda enam ilmingimata abielu ega peret. Laste saamist lükatatakse järjest hilisemasse ikka.

Teisisõnu, kõikide üleminekute saabumise protsess on pikenenud ning pannud täiskasvanuks saamist uurivaid sotsiolooge küsima, kas senised üleminekute mõõtmised (koolist tööle, vanematekodust iseseisvasse koju, lapsest lapsevanemaks (vt Cook & Furstenberg 2002; Katus jt 2005) annavad meile adekvaatse pildi

täiskasvanuks saamise protsessist või aitavad mõista selle sisu. Nii on paljud uurijad asunud noorte endi käest uurima, milliseid tunnuseid peetakse oluliseks küpseks saamisel (Arnett 1998; Kugelberg 2000; Thomson jt 2002; Mayselless & Scharf 2003; Plug jt 2003; Nelson jt 2004; Westberg 2004; Macek jt 2007). Tõepoolest, uuringute tulemused kinnitavad nende kahtlusi – enamik noori peab institutsionaalsetest üleminekutest olulisemaks vastutustunnet, sõltumatute otsuste tegemise võimet ning rahalist sõltumatust (Arnett 2001; Arnett & Galambos 2003).

Käesolev kirjutis püüab ühtelt poolt vaadata, mismoodi täiskasvanuks saamine on viimastel kümnenditel muutunud; teisalt näidata, mida tänane noor mõistab täiskasvanuks olemisena, kasutades selleks 179 esseed, mille keskkooli abiturientid (sündinud 1984–86) uurimuse tarbeks viies koolis kirjutasiid (aastatel 2004–2006). Valitud andmestik ja meetodid ei võimalda määratleda, kas Eesti noored peavad tähtsamaks mõõdetavaid ja institutsionaalseid üleminekuid või nn pehmeid tunnuseid (vastutus, sõltumatus). Küll aga näitavad esseed, kuidas hinnatakse nii institutsionaalseid kui vaimseid üleminekuid ning millised tähendused on täiskasvanuks saamisega seonduvate mõistete (küpsus, vastutus, vabadus jne) taga.

I TÄISKASVANUKS SAAMISE MUUTUNUD KONTEKST

Inimese elukäik kujuneb tihedas indiviidi ja ühiskonna vahelises dialoogis. Sotsiaalne kontekst ei mõjuta mitte ainult struktuuralseid võimalusi täiskasvanuks saamisel (näiteks kas kinnisvaraturg võimaldab noorel perel kergesti korterit muretseda), vaid ka suhtumist sellesse elufaasi tervikuna ning selle defineerimist.

Sotsioloogide mõõdetavad verstapostid (töölemine, elamispinna muretsemise, partnerlussuhte loomine ja järglaste saamine) on ilmselgelt etapid, mida võib pidada oluliseks ühiskonda integreerumisel ehk ühiskonna täisliikmeks saamisel. Olenemata sellest, kas täiskasvanuea defineerimisel lähtutakse praegu rohkem välistest või vaimsetest tunnustest, on need vältimatult seotud ja sotsiaalsel foonil on endiselt kindel koht tänaste noorte täiskasvanuea tunnetuses. Seetõttu muutub oluliseks, mismoodi noorte täiskasvanuks saamise sotsiaalne kontekst on viimastel kümnenditel muutunud. Mõned faktid selle kohta pere loomise, hariduse omandamise ja tööturule integreerumise vallast.

Muinasjuttudes saabus reeglina õnnelik lõpp siis, kui prints leidis oma printsessi või võitis kuninga kuulutatud kosjavõistluse. Ehkki vaid mõnes muinasjutus on mainitud seda, et paar sai pärast abiellumist ka lapsi, on neis juttudes pere loomist kujutatud teekonna õnneliku lõpuna. Eestis saabus see „lõpp“ 1990-ndatel suhteliselt vara: 35% naistest, kes on sündinud ajavahemikus 1969–1973, olid oma esimese lapse sünnitanud 20. eluaastaks. 1989–1993 sündis hinnanguliselt ligi 70% lastest abielu paaridele, ning keskmiselt siirdusid nendel murrangulistel aastatel noored koolist tööle 19-aastaselt (mediaanvanus, millal 1964–68 kohort tööle siirdus; vt Katus jt 2005). Teisisõnu, nondel pöördelistel aegadel, kui Eesti riik oli taastamas oma iseseisvust, polnud sugugi haruldane, et enda 21. sünnipäeva tähistati juba õpingud selja tahtnud tööinimesena, abieluõrnum sörmes ning pisipere kätkis. Ent poliitilised ja sotsiaalsed muutused, mis järgnevatel aastatel Eestist tsunamina üle käisid, muutsid ka noorte demograafilist käitumist murranguliselt. Vähe sellest, et eelmainitud demograafilised sündmused leiavad aset hiljem, ei ole nende järjekord enam sama enesestmõistetav: tegelikult muinasjutt alles printsessi leidmisel algab, ning kangelane peab

II NOORTE ARUSAAM TÄISKASVANUKS SAAMISEST

Alljärgnev analüüs põhineb viie Eesti kooli abiturientide poolt kirjutatud esseedel pealkirjaga „Mis juhtub, kui saan täiskasvanuks“. Esseed kirjutati klassis ning õpetaja julgustas õpilasi kirjutama kõigest, mis teemaga seonduv, andmata ette kindlaid raame. Valimis oli kaks kooli Tallinnast (TLN1, TLN2), üks Tartust (TRT), üks riigigümnaasium maapiirkonnas (RG) ning üks gümnaasium Viljandi maakonnas (VG). Koolide erinevus ei põhine vaid geo-

oma võistlust tööturul edasi (aga võib-olla leiab ka uue printsessi). Abielusündide osakaal on Statistikaameti andmetel langenud 75%-lt 1989. a 42 %-ni 2008. a ning lapsi sünnib vabaabielu paaridele rohkem kui abielu paaridele, sealjuures pole märkimisväärselt tõusnud vallaslaste osakaal.

Kui 1980-ndate lõpus sulgesid noored kooliukse suhteliselt noorelt ja asusid tööpõldu kündma, siis täna pole kuigi kerge välja tuua ühte konkreetset punkti, mil ülemineku toimub. (Katus jt (2005) väitel läks taasiseseisvuse hakul enamik noori peale keskkooli tööle ning vaid umbes 20% neist omandasid kõrghariduse.) Õieti nühitakse koolipinki paralleelselt töötamisega – Eesti Üliõpilaste Liidu uuringu kohaselt töötab või otsib õpingute kõrvalt tööd ligi 70% tudengeist (Kodres 2009); ajavahemikus 1990–2008 on kõrgkoolidesse astunute arv on kasvanud 265% ning õppijate osakaal 15–34-aastaste seas on Statistikaameti andmetel tõusnud 5,7%-lt 1990. a 17,4%-ni 2008. a.

Tööturg ise on pidevas muutumises, nagu ka noorte olukord tööturul. Ühelt poolt on noorte tööpuudus pendeldanud üles-alla, kõikides 15–24-aastaste eagrupid perioodil 2000–2008 10–23% (kõige kõrgem ehk 23,8% oli see 2000. a ja madalaim ehk 10% 2007. a), teisalt leidsid noored üsna kergelt mõjukaid ning tasuvaid töökohti 1990-ndatel valitsenud ühiskonna restruktureerimise keerises. Sotsiaalne ülenev mobiilsus oli tollal noorte seas suhteliselt kõrge, sageli jõudsid juhtivatele positsioonidele need, kelle puhul ei oleks seda eeldanud ei hariduse, sotsiaalse tausta, ega vanuse põhjal (Toomse 2004, Kogan & Unt 2005). 21. sajandi alguse majanduskasvu tingimustes tõusid pidevalt ka noorte sissetulekud (keskmise aastasissetulek 16–24-aastaste seas peaaegu kahekordistus ajavahemikus 2003–2007, kuid arvestada tuleks ka inflatsiooniga). Lisades eelnevale kiire majanduskasvu lähiminek, võib eeldada, et tänase noore ootused tööturul läbi löömise osas on üsna kõrged ja muutunud majandussituatsiooni valguses tekivad suured käärid ootuste ja reaalsete võimaluste vahel tööturule integreeruda sama edukalt kui tegid seda 20-ndates eluaastates noored 1990-tel.

graafilistel parameetritel, erinev on ka nende sotsiaalne kooslus. Nii on üks Tallinna koolidest nn eliitkool, teine aga paneelmajade rajooni oma; ka Tartu kooli näol on tegemist eliitkooliga, riigigümnaasiumi õpilased on sinna pääsemiseks pidanud tegema sisseastumiseksamid, maakonnagümnaasium aga teenindab kõiki kohaliku valla õpilasi (vallas on 2800 elanikku).

Esseede analüüsimisel kasutasin kvalitatiivse kontentanalüüsi meetodit¹ ja tulemuseks sain kuus peamist teemat, mille kaudu noored täiskasvanuiga kujutavad: (1) vastutus, (2) tüütus, (3) võimalused, (4) sotsiaalne küpsus, (5) vaimne küpsus ja (6) institutsioonid. Kõigi nende kategooriate sees on omakorda allkategooriad, mis seletavad lahti, kuidas vastavaid kategooriaid mõistetakse, milliseid erinevaid tähendusi ja hinnanguid neile antakse.

Vastutus

Vastutus on üks sagedamini esinevaid mõisteid esseedes, ilmnes ühel või teisel moel, otseselt või kaudselt, kõikides kirjutistes. Jääb mulje, et tegemist on vihmavarjuna toimiva mõistega, mis koondab ja seob kõiki teisi täiskasvanueaga seonduvaid märksõnu. Vastutust mainitakse pea alati mingis konkreetses kontekstis, rääkides kas bioloogilistest või sotsiaalsetest rollimuutustest (lapsevanemaks saamisest või võimalusest hääletada või autot juhtida), või vabadusest (vabadust ise otsustada saab anda ainult sellele, kes suudab vastutada) jne (vt ka Molgat 2007).

Vastutuse hindamine ja tähendus aga erineb üsna kardinaalselt. Vastutust võidakse esseedes eufooriliselt tervitada, ent ka paaniliselt karta. Umbes pooltel juhtudel viidatakse vastutusele kui vältimatule elu osale, omistades sellele pigem positiivse või neutraalse väärtuse (40% esseedest):

TLN2 15: Tegelikult ma pean ennast juba praegu täiskasvanuks. Olen küll algaja, kuid siiski, Kõige olulisemaks muutuseks lapse- ja täiskasvanuea vahel on vast see, et aina selgemaks saab asjaolu – kõik, mis teed, teed endale.

Täiskasvanustatusega kaasneb oluliselt suurem vastutus, kuid ka vabadus kujundada oma elu meelepärases suunas. On hea teada, et soovi korral võin saada kelleks tahes ning saavutada midagi erilist, millest eelkõige on kasu mulle endale. Tuleb vaid ennast harida, vaeva näha ja mitte alla anda.

Teised vastutust lahkhavad kirjutised võib tinglikult jagada kaheks. Esimesed (23%) nendivad, et *vastutus on koormav ja raske, kuid on paratamatu elu osa*. Siia võib liigitada need, kes mainivad, et elus tuleb ikka raskeid perioode ette; või need, kes leiavad, et vastutus

pole kuigi meeldiv või et elu pole meelakkumine; või mõtisklevad riigi toetuse vähenemise üle täiskasvanu eas (hambaravi, sotsiaaltoetused). Teine grupp (17%) maalib aga märksa süngema pildi vastutusest. Tumedate toonide osakaal mõistagi varieerub ka selle grupi sees, kuid kõik paistavad jagavat seisukohta, et *vastutus, mis täiskasvanutel lasub, rikub muidu toreda elu*. Paljud muretsevad maksude, arvete, ja perekonna toitmise kohustuse pärast; teised leiavad, et täiskasvanud on pidevas stressis ning et kohustused suruvad elu rutiini, mis muudab elu röömutuks:

RG 48: Täiskasvanuna pean hakkama makse maksmaks. Kusjuures tuludeklaratsiooni täitmisest ei saa ma mitte midagi aru. Kahju küll, sest täiskasvanuna on mul täielik võimalus minna vangi.

TRT 13: Täiskasvanuks saamisega kaasnevad ka iseseisvus, oma kodu, pere, kelle eest peab vastutama, kuid kõik need on ju head ning rikastavad elu – vähemalt peaksid seda tegema. Arvan, et põhiline, miks nendest röömu ei tunta, on see, et neid võetakse kui kohustust ning lastakse elul rutiinseks muutuda. Rutiin on aga kõige suurem probleem, mis võib tekkida. Ta tapab inimese tahte midagi impulsiivset teha. Rutiin on küll turvaline, kuid turvalisus pole alati parim lahendus.

Sellisel pessimistlikul perspektiivil võivad olla mitmed põhjused. Üks põhjus tumeda paleti valikul võib olla respondentide sotsiaalne taust. Arusaam täiskasvanueast lähtub enamasti inimese konkreetselt sotsiaalsest kontekstist (Plug jt 2003; Skeggs 2004; Côté 2007; Threadgold & Nilan 2009). Need, kes näevad oma vanemaid ning teisi täiskasvanuid vaevlemas igapäeva elu probleemide küüsis ja rahamuredes, on ka suurema tõenäosusega need, kes täiskasvanuelu ette kujutades maksude ja arvete tasumise jutuks võtavad. Ent rutiini pelgamise põhjused võivad peituda ka selles, et nooruse kuvand ühiskonnas on 21. sajandi hakul veidi teisenenud. Kui nõukogude ajal oli üleminek noorest täiskasvanuikka kiire – selleks kulus vaid mõni aasta –, siis täna algavad ühelt poolt osad üleminekud varem (näiteks seksuaalelu alustamine, püsiva partnerlussuhte loomine, töö või taskuraha teenimine), kuid lõpevad hiljem (õpingud lõpetatakse ja pere

luuakse üha vanemana). See tähendab, et „noorus“ kestab kauem ja selle eluperioodi prioriteet pole enam ühiskondliku küpsuse kiire saavutamine (Skelton 2002; Mørch 2003; Nugin 2008). Noorust kujutatakse ihaldusväärse perioodina, samas kui täiskasvanustatust kätkeb endas igavust ja hallust.²

Üks sagedamini esinenud vastutusega seotud teemasid oli *sõltumatus vanematest* (28%). Nendes esseedes räägitakse peamiselt viiest aspektist: vanematega suhte loomine võrdsetel alustel, sõltumatus vanemate rahakotist, iseseisev elamisviis, emotsionaalne sõltumatus, iseseisvate väärtusotsuste vastuvõtmine (vt ka Arnett & Galambos 2003).

Tüütu täiskasvanu vs idealistlik lapsemeelne

Seoses üleminekute pikenedamisega on muutumas ka täiskasvanuea defineerimine, või öieti selle muutumine kontekstuaalsemaks³ (Kugelberg 2000; Aapola 2002; Plug jt 2003) ning piir täiskasvanuea ja nooruse vahel on hägustumas (Nugin 2008). See kajastub ka esseedes – 13,4% neist võtavad teemaks täiskasvanuea defineerimise võimalikkuse, rõhutades selle kontekstuaalset iseloomu. Osaliselt võib selle teema kerkimine olla tingitud esseevormist (esmaltpüütakse teemat defineerida), kuid esineb ka kirjutisi, mis panevad küsimärgi alla inimese elu jaotamise elufaasideks üleüldse:

TRT 5: Täiskasvanuks saamine on üks tänapäeva müütidest. Kõik pidavat muutuma – õigused, kohustused, suhe ümbritseva ja eelkõige mõttemaailm. Vallikuvõimaluste hulk elus väidetavalt väheneb, kuid tehtud valikud hakkavad realiseeruma, nendega tuleb lõplikult leppida ning neid parimal võimalikul moel kasutada. Elu pidavat kardinaalselt muutuma. Mina seda ei usu.

15,6% abiturientidest nentis, et mõned (või ka kirjutaja ise) ei saa iial täiskasvanuks.

Paljud (14%) täheldasid, et *täiskasvanud on suisa põlgust väärt*. Neid kirjeldati külmade või kurjana, ebasiirate ja elus pettunudena, kes pole võimelised ei mängima ega arenema. Sellise halvaksu põhjused on sarnased juba eelpoolmainitute ja lähtuvad ühis-

kondlikest muutustest täiskasvanuks saamise protsessides. Ent antud kategooria tundub olevat laiem: siia alla kategoriseeritud esseede autorid ei arva ainult, et rutiin või vastutus oleks põhisüüdlased inimeste „mandumisel“ nooruse lõppedes. Tundub, nagu oleks selle põhjused sügavamad: *täiskasvanuiga vastandatakse noorusele, mis on ühiskonnas omandanud sümbolise ja kultuurilise staatuse kui ihaldusväärse ja nautlemist väärt perioodi*. Seega, sellise sümbolise staatuse kadumine ei saagi tähendada midagi head ning seda oodata tundub mõttetu. Pigem siis juba loobuda „suureks saamisest“. Täna ühiskond ja selles peadpööritava kiirusega toimuvad muutused eeldavad, et ellu jääb inimene, kes pidevalt kohandab oma väärtusi, pidevalt areneb, õpib ümber ning on muutustele aldis (Bauman 2005). Need on just omadused, mida traditsiooniliselt on omistatud noorusele. Seega tundub kohati, et täiskasvanueale omistatakse nooruse vastandväärtused. Kui noorust nähakse arengu-, optimismi- ja muutuste perioodina, siis täiskasvanueale omistatakse võimetus areneda, pessimism ja staatilisus.

RG 30: Täiskasvanute maailmas elan juba ammu ning tunnen, et olen osa neist, kuid mitte täieõiguslikult. Äratundmisega, et kuulun sellesse „suurte inimeste rassi“, võtaksin algatuseks istet toolile ning mõtleksin teetassi kõrval elu üle järele. Seejärel läheksin uksest välja, jättes oma luksusliku katusekorterihukesse üksindusse ning tõtaksin oma sportautoga tööle. Jah, just nimelt tööle. Asutusse, mille põrandaid olen arvatavasti juba aastaid kulutanud.

Päev, mil kaotan oma lapselikkuse jäänusedki, oleks võrdne ilmselt matustega – minu matustega. Peaksin selle tähistamiseks tõenäoliselt isegi peied, manustades mõnusat šokolaadikooki ning vaadates tühja pilguga seebikaid.

Vaimne küpsus

Nagu eelpool mainitud, on üha enam uurijaid veendunud, et täiskasvanuiga defineeritakse rohkem läbi „pehmete“, ehk vaimsete väärtuste ning üha enam noori ei seo seda konkreetsete institutsionaalsete, bioloogiliste või sotsiaalsete rollimuutustega. Vaimse küpsuse teema tähtsus tuleb välja ka antud esseesid analüüsid. Sellegipoolest ilmneb, et sageli seostatakse vaimse küpsuse saavutamist konkreetsete rollimuutustega.

¹ teksti lugedes grupeeritakse laused nende peamise mõtte alusel tähenduskategooriatesse; seejärel grupeeritakse tähenduskategooriad nende mõtte alusel üldisemateks teemadeks (e.g. Mayring 2000)

² Siinkohal ei soovi ma öelda, et selliseid klišeesid ka varasematel aegadel poleks olnud. Ent nende ulatus ja kaal on suurenenud, kuna need, kes on nn teelahkmed, moodustavad üha suurema osa ühiskonnast ja on ka rohkem meediapildis.

³ Noored peavad ennast täiskasvanuks olenevalt konkreetsest situatsioonist, mõnes kontekstis (näiteks oma seksuaalelu puuduvates otsustes peetakse end täiskasvanuks varakumalt, samas kui finantsilise sõltumatuse mõttes end täiskasvanuks ei peeta). Seetõttu on ka öeldud, et oma esimestel 20-ndatel eluaastatel tunnevad noored end teatavas limbo-olekus: mitte veel täiskasvanud ning ammu väljunud lapse-east.

Täiskasvanuks saamist defineeritakse läbi mentaalsete aspektide 26% esseedes. *Täiskasvanut nähakse kui kedagi, kes suudab lahendada kõik probleemid ja suudab keskenduda, kelle mõttemaailm on küps ja väljakujunenud, kel on kaine meel ja selge visioon.* On tajutat, et paljuski vastandatakse vaimsest küpsusest rääkides lapsepõlv täiskasvanueaga. Selles kontekstis on aga just lapsepõlv see, millele omistatakse negatiivsed ning täiskasvanule positiivsed jooned: kui laps on naiivne, siis täiskasvanu hindab asju objektiivselt; lol-lusele vastandatakse elutarkus ja mõistlike otsuste langetamise võime; hajameelsusele keskendumisvõime ja planeerimisoskus. Tähelepanuväärne on see, et vaimse küpsuse kõrval peetakse siiski oluliseks ka teisi omadusi ja nii tekib sageli väike segadus oma enese ea defineerimisel:

TLN1 11: Kuigi ma sisuliselt juba olen täiskasvanu, ei tunne ma ennast sellena. „Täiskasvanu“ on üldse väga suhteline mõiste. Mõne jaoks tähendab see 18.aastaseks saamist, teisele iseseisvat ja sõltumatut elu.

Nii palju, kui on erinevaid inimesi, on ka erinevaid vaateid elule. Mulle on palju korrutatud: „Seda võid siis teha, kui oled täiskasvanu,“ „sa ei ole selleks veel piisavalt vana,“ jne. Mina isiklikult usun, et olen täiskasvanud vaimses mõttes, ja tegelikult olin seda juba aastaid tagasi. Usun, et küpsus ei sõltu vanusest, ning olen sellest lähtuvalt ka käitunud. Vahel võib-olla ka teistele hämmingut valmistanud.

Põhiline osa, milles ma ei usu ennast täiskasvanu olevat, ja mis on ka kaalukaim osa, on rahaline sõltumatus.

Sellest lõigust on selgesti näha, et mentaalsed küljed on vaid üks täiskasvanuks saamise komponente, seega sõltub defineerimine konkreetsest kontekstist või sellest kuidas ümbritsevad inimesed kohtlevat noort. Antud lõik on hea näide ka sellest, kuidas noored abiturientid tunnevad end teatud ülemineku-stadiumis: mõnes mõttes täiskasvanuna, teistes aga mitte.

19,5% esseedes kujutati *täiskasvanuks saamist kui pidevat protsessi, mis saab kogemuste ja elutarkuse kogunedes ja on erinev iga indiviidi puhul.* Kuigi sageli peetakse kogemusteks ka konkreetseid üleminekuid (koolist tööle, abiellumine jne), mõistetakse kogemuste-baasi ka laiemalt kui lihtsalt pelgad sündmused eluteel. Küpseks saamist seostatakse küll individuaalsete omadustega, aga sealjuures lähtutakse siiski mingist sotsiaalselt jagatud normist (küp-sus teiste inimeste silmade läbi), mille erinevad noored saavuta-vad erineval ajal. 11% essee autoritest nendib aga, et küpsuse hindamine on iga inimese enda otsustada, see on vaid sisetunde küsimus. 9% esseedes kajas mõte, et tegelikult ei muutu midagi: ühed leidsid, et inimese tuum jääb ikka samaks sõltumata mis-

tahes sotsiaalsetest rollimuutustest; teised arvasid, et muutusi toimub nii ehk naa kogu aeg, ka pärast täiskasvanu (uute sotsiaalsete) rollide võtmist.

Vabadus, võimalused ja tulevik

Et tänaste noorte üleminek täiskasvanuikku ei kulge lineaarselt ja struktureeritult, olen juba maininud enam kui korra. Selline ebastandardus tähendab aga noorte endi jaoks ka teadmatust ja ebakindlust tuleviku osas (vt ka Beck 1992). Selle uuringu respondentid on sündinud aega, mil üks sotsiaalne kannapöore ajab teist taga – alates nende sünnist kuni tänapäevani on neid ümbritsenud ulatuslikud ühiskondlikud muutused. Selle üle, kui palju nad ise seda üles kasvades on tajunud, võib mõistagi vaielda, kuid esseedest näeb selgelt, et neid ümbritsevad täiskasvanud rõhutavad seda sageli, pannes noorte õlgadele suure vastutusekoorma:

TLN2 3: Liigselt pannakse rõhku tulevikule. Iga päev kohtame me meedias väljendit, mis meist tulevikus saab. Selline asi hirmutab meid. Paratamatult kardame me tulevikku. Eesti probleemid ei ole mitte alkoholism ja narkootikumid, vaid noorte kartus tuleviku pärast. Meile asetatakse sellised lootused peale, et meil ei jää muud üle, kui läbipõlemise äärel nende poole püüelda.

Hirm tuleviku ees on üsna sageli üles võetud teema (19,5%). Selle hirmu iseloom aga pendeldab seinast sein: kes kardab, et ei leia piisavalt huvitavat tööd; kes aga, et ei leia üldse tööd; mõni kardab valikute rohkuse üle, teised kardavad püsisuhte ebakindluse pärast. Ent oodatavalt on noored inimesed loomult optimistlikud ning püüavad kohanduda konkreetsetes sotsiaalsetes kontekstides (Wyn & White 2000). *Röömsates toonides tulevikku käsitlevaid eseesid on ka siin rohkem kui neid, mis tulevikku pelgavad.* Paljud täheldavad, et täiskasvanuks saades saavad nad lõpuks iseenda peremeheks (9,5%) või räägivad lootusrikkalt tulevikuplaanidest saada rikkaks ja/või edukaks (9,5%). Mitmed abiturientid võta-vad valikute rohkuse teema üles positiivse külje pealt ning ter-vitavad seda (8,4%), mõned aga näevad täiskasvanuks saamises võimalust ühiskonnas midagi muuta (4%). Tuleviku, vabaduse ja valikute kategooriatest rääkides pandi need siiski alati konkreetse konteksti, rääkides õpivõimalustest ja töökohavalikust, perest ja lastest.

Üks esilekerkinud teemadest oli ka nn moratooriumi teema: *tea-tud tähtsad elu mõjutavad otsused lükatakse edasi, et selle asemel rän-nata või töötada välismaal pärast keskkooli lõpetamist jne* (6,7%).

Huvitaval kombel on nii tuleviku suhtes väljendatud optimism kui pessimism ühe mündi kaks erinevat külge. Ühelt poolt on

tänases ühiskonnas üleminekud vähem standardiseeritud, teiselt poolt on aga ka nende institutsionaalne tugi nõrgem kui varasematel aegadel (suunamiskirju pole, ülikoolis õpitavad ained on ebamäärasema sisuga ja laiemal profiiliga). Kõik need protsessid mõjutavad ühiskonnas üha suuremat individualiseerumist: standardised eluteed asenduvad eluvalikutega ning valikute mitmekesisus nõuab kaalukat üksikisiku otsustusjõudu. Paljud suhtuvad sellisesse valikuterohkusesse õhinaga, teised aga murelikumalt. Noorusest on aga üha rohkem saamas periood, kus tegeletaksegi valikute järeleproovimisega, samas pöördumatuid otsuseid tege-mata (Arnett 2004). Ometi on selge, et mida piiratamad on noore inimese ressursid (majanduslik, sotsiaalne või kultuuriline kapi-tal), seda vähem on tal ka valikuid, ent vastutus ja institutsionaalne toetus (õieti selle puudumine) on sama, mis teistel (Skeggs 2004, Schwartz jt 2005).

Sotsiaalne küpsus

Olgugi, et ühiskond on üha individualiseerunud (Giddens 1991; Beck 1992; Bauman 2005) ja täiskasvanuks saamine on järjest enam igal indiviidil erinev ja omanäoline (ja nagu nägime, kohati ka enda hinnata), on ühiskonnal ometi selles oma tähtis roll mängida, kui uskuda eseesid. Ilmselt tunnevad noored siiski, et täiskasvanuiga on midagi sotsiaalselt konstrueeritavat ning ühiskonnal on täiskasvanu rollile teatavad ootused. Üle kolmandiku abiturientidest (33,5%) tõstatasid sotsiaalsetele normidele vastavuse teema. Mõned näevad seda kammitsevana ja leiavad et vahel pingutavad täiskasvanud üle ning muretsevad liialt, mida teised arvavad:

VG 2: Mina ei võta kunagi oma lastelt võimalust uskuda kas-tetilga haldjatesse või ei sunni neid alluma ühiskonna normi-dele.

Enamasti räägiti sellest, et *täiskasvanuna tuleb käituda nagu „täis-kasvanu“, arvestada ümbritsevate inimeste ja ühiskonnaga.* Mõned suisa igatsevad normidele vastavalt käituda, seda kasvõi pelgalt täiskasvanute moodi riitudes (kõrged kontsad, pintsak), teised räägivad sellest, et *täiskasvanuna tuleb hakata ka panustama ise ühis-kondlikku ellu.*

Täiskasvanuelu sotsiaalse aspekti mainimine avaldub sageli sotsiaalses kriitikas (23,5%). *Peljatatakse täiskasvanuks saamist ühiskonnas, mis on ebaõiglane või lihtsalt ühel või teisel moel muutunud.* Osad vihjavad muutustele demograafilises käitumises (perekonna loomise edasilükkamine) või täiskasvanukssaamisele liiga varakult (sek-suaalelu algus, vastutusekoorma võtmine). Mitmed kiruvad tänast liberaalse majanduse mudelit, mis paneb liigset rõhku rahale või sunnib inimesi ebavõrdsesse konkurentsi, mõni tõdeb, et täna on

raskem edukas olla kui kunagi varem või et poliitika on räpane. Kriteeritakse ka ühiskonna fragmenteeritust.

9% esseedest kirjeldas sotsiaalsete suhete muutumist täiskasvanuks saades – mõned rääkisid sõprade kadumisest või uute sõprade saamisest, teised aga sellest, kuidas neid täiskasvanuna teistmoodi koheldakse, kolmandad mõtisklesid püsisuhte loo-misel tekkivate uute sotsiaalsete rollide üle. Kolme essee autorid kirjutasid, et soovivad olemasolevaid sotsiaalseid norme lõhkuda – ei kavatse töötada kindlatel kellaegadel, hoiduvad kliiseedest (maja, abikaasa, kaks last ja koer) ja ei loo peret klassikalises mõt-tes (täpsustamata, millises mõttes nad siis seda teevad).

Rollimuutused

Ehkki täiskasvanuks saamine on üha enam laiem protsess kui vaid sotsiaalsed ja bioloogilised rollimuutused (õpilasest tööta-jaks, lapsest lapsevanemaks jne), hinnatakse institutsionaalseid ja mõõdetavaid üleminekuid endiselt väga tähtsaks täiskasva-nuks saamisel. Tervelt 73% eseesid võtsid selle teema ühel või teisel moel üles. Isegi kui nad ise polnud nõus teatavate institut-sionaalsete tähistega küpseks saamisel, pidasid nad vajalikuks enda arvamust positsioneerida „laiema“ ühiskondliku arvamuse taustal. Teisisõnu, neid ümbritsev sotsiaalne keskkond peab tee-mat endiselt väga oluliseks, isegi kui noored ise ei jaga seda arva-must.

48% abiturientidest sidusid täiskasvanuks saamise kas ühe või mitme tunnusega alljärgnevatest: kindel töökoht, sissetulek või finantsiline ise-seisvus, oma kodu (välja kolimine vanemate juurest) või perekond/lapsed. Mõned esseed jagasid eriti traditsioonilist nägemust täiskasvanu east:

VG 21: Aga mis sai minuga siis, kui sain täiskasvanuks? Mina olen elanud juba kaks aastat iga nädalavahetus oma poisiga koos ja oskan juba oma kodu eest hoolitseda ja pean tegema iga õhtu süüa. Ühesõnaga olen juba, kui koduperenaine.

... Kui mina saan kahekümne ühe aastaseks siis tahaks ma juba endale last. Enne lapse saamist tahaks oma kindlat kodu, kus ma elan ainult oma peigmehega kahekesi. Praegu elab mu poiss oma sõbraga ja see häirib mind kui ma talle külla lähen. Enne lapse saamist tahaks ma ka raha teenida. Peale kooli lähen ma Inglismaale ja kui seal tagasi tulen võin ma juba luua oma päris kodu. Ootan juba himuga kooli lõppu ja peale seda saan ma lõpuks päris täiskasvanuks ja saan teha kõike seda, mida ise heaks arvan.

Võib spekuloides väita, et traditsioonilise pere-mudeli sidumine täiskasvanuks saamisega sõltub sotsiaalsest kontekstist. Standardse peremudeli kujutamine (kaasa ja kaks last) oli kõige sagedasem Viljandi maakonnagümnaasiumis, kus 37-st vastanust tervelt 16 võtsid selle teema üles, sealhulgas poisid ja tüdrukud võrdselt. Võrdluseks võib tuua Tallinna eliitkooli, kus seda teemat käsitles vaid 4 respondenti 39-st. Siiski on oluline mainida, et kõiki neid üleminekuid peetakse vajalikuks siduda teiste juba eelpool mainitud kategooriatega – vaimne küpsus, vastutus, sotsiaalne küpsus jne.

KOKKUVÕTTEKS

Tänane ühiskond on pidevas muutumises, ja see mõjutab inimeste igapäevaelu ja selle tajumist. Et pärast kommunismileeri lagunemist alanud muutused Eestis on järk-järgult asendunud järgmise laine muudatustega (majanduskasv, majanduslangus ning muud liberaalse majandusmudeliga ühiskonnale omased muutused), siis on muutuste tajumine ja aktsepteerimine elu osana ka noorte inimeste elu kujundaja. Sellega seonduvalt vormitakse ka oma igapäevaelumõisteid ning kohandatakse neid vastavalt kontekstile. Üks selline mõiste on „täiskasvanuiga“ (vt ka Blatterer 2007). Noored mõtestavad täiskasvanuks saamist nii traditsiooniliste pidepunktide kaudu (töö, pere, abielu) kui ka nn pehmete väärtuste kaudu, mis on igal indiviidil erinevad: vastutustunne, vaimne küpsus, sotsiaalne küpsus, lapsemeelsus või selle puudumine. Siinjuures on ehk oluline märkida, et kõiki neid tunnuseid vaadeldakse väga kontekstuaalselt ja ühe essee raames võib leida märkimist, et numbriline vanus pole määrav kui ka seda, et teatud kontekstis on see oluline (näiteks alkoholi ostmise õigusega kaasneb vastutus, mis teeb inimese täiskasvanumaks). Samamoodi võidakse ühes ja samas essees deklareerida, et ei saada kunagi täiskasvanuks, vaid jäädakse lõbusaks ja arenemisvõimeliseks lapseks, ning hiljem nentida, et essee kirjutaja on tegelikult juba ammu „täiskasvanuliku mõtlemisega“. Lisaks võib ühes essees väljendada nii mõtet, et täiskasvanuks saadakse tänapäeval üha varem, kui ka seda, et täiskasvanuks ei saada

Paljud algatasid teema *numbrilise ea tähendusest* (24%), väites, et *number ei tähenda inimese küpsuse hindamisel midagi*. Mitmed numbril tähenduses kahtlejad ei sea aga kahtluse alla teisi rolli-üleminekuid, ehk siis olenemata east, võib täiskasvanu määratlus olla nende jaoks siiski kas kindel töökoht või laps, lihtsalt need üleminekud toimuvad iga inimese jaoks erineval ajal. Üsna suur hulk (17,3%) aga täheldas, et osad rollid saabuvad teatud vanuses, mille ühiskond on kehtestanud ja nende rollide võtmine aitab täiskasvanuks saamisele kaasa, kuna õpetab vastutustunnet (juhiload, alkoholi ostmise, hääletamis-, või kasiinode külastamise õigus).

Üldse. See kõik viitab täiskasvanuks olemise pidevale mõtestamisele ja ümbermõtestamisele tänases muutuv kontekstuaalses maailmas.

Ehkki on selge, et kindlat täiskasvanuks olemise definitsiooni ei ole võimalik välja tuua, kajab kõikidest esseedest ometi läbi üks ühiskonna viimaseid arenguid iseloomustav märksõna – „individualism“. Et ühiskonnas on viimastel aastakümnetel selgelt defineeritavad normid ja jagatud eesmärgid üha hägustumas, lasub nende defineerimine üha enam üksikindviidil. Täna näeme, et eluteede võimalikud valikud on suured, kuid suuremad on ka võimalused valikutes ebaõnnestuda ning kukkumisel on turvavõrgud märksa hapramad kui eelmise ühiskonnakorra ajal. Siin seisnevadki tänase noore peamised paradoksid – valikuid on lõputult, kuid tuge on vähe; individuaalne vastutuskooorem suureneb, aga teiselt poolt võimalik suurem vabadus ja rohkem võimalusi. On loomulik, et osade noorte jaoks on teadmatus põnev ja valikuterohkus paeluv, teiste jaoks on see aga hirmutav ja koormav (pole ka võimatu, et noore jaoks on see mõlemat: nii paeluv kui hirmutav). Saladus pole siiski ka see, et nagu alati, on kesismate sotsiaalsete ressurssidega noorte jaoks valikuid vähem ja tulevik võib tunduda ka seetõttu ängistavam.

Märkus

Uuringut toetas Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria Tippkeskus), Haridus- ja Teadusministeerium (SF0130008s07) ning Eesti Teadusfond (ETF7030).

KASUTATUD KIRJANDUS

- ARNETT, J. J. 1998. Learning to Stand Alone: The Contemporary American Transition to Adulthood in Cultural and Historical Context. – *Human Development*. Vol. 41, 295-315.
- ARNETT, J. J. 2001. Conceptions of the Transitions to Adulthood: Perspectives from Adolescence through Midlife. – *Journal of Adult Development*. Vol. 8, 2, 133-143.
- ARNETT, J. J. 2004. *Emerging Adulthood. The Winding Road From the Late Teens Through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
- ARNETT, J. J., GALAMBOS, N. L. 2003. Culture and Conceptions of Adulthood. – *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 91-98.
- BAUMAN, Z. 2005. *Life in Fragments*. Oxford: Blackwell.
- BECK, U. 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- BLATTERER, H. 2007. Contemporary Adulthood. Reconceptualizing an Uncontested Category. – *Current Sociology*. Vol. 55, 6, 771-792.
- COOK, T. D., FURSTENBERG, F. F. Jr. 2002. Explaining Aspects of the Transition to Adulthood in Italy, Sweden, Germany, and the United States: A Cross-Disciplinary, Case Synthesis Approach. – *The Annals of the American Academy*. Vol. 580, 1, 257-87.
- COTE, J. E. 2007. Youth and the Provision of Resources – H. Helve, J. Bynner (eds.). *Youth and Social Capital*, London: Tufnell Press, 59-70.
- GIDDENS, A. 1991. *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Oxford: Polity Press.
- KATUS, K., PUUR, A., SAKKEUS, L. 2005. Transition to Adulthood in Estonia: Evidence from FFS. – H.-P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills, K. Kurz (eds.). *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London: Routledge, 215-248.
- KODRES, M. 2009. Noortel üha raskem tööd saada. – *Eesti Päevaleht*, 31. marts.
- KOGAN, I., UNT, M. 2005. Transition from School to Work in Transition Economies. – *European Societies*. Vol. 7, 2, 219-253.
- KUGELBERG, C. 2000. Young Adult Life With and Without Limits. Different Discourses around Becoming Adult among Swedish Young People. – *Young*. Vol. 1, 8, 36-53.
- MACEK, P., BEJČEK, J., VANIČKOVA, J. 2007. Contemporary Czech Emerging Adults. Generation Growing Up in the Period of Social Changes. – *Journal of Adolescent Research*. Vol. 22, 5, 444-475.
- MAYRING, P. 2000. Qualitative Content Analysis. – *Forum: Qualitative Social Research*. Vol. 1, 2.
- MAYSELESS, O., SCHARF, M. 2003. What does it Mean to Be an Adult? – *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 5-20.
- MOLGAT, M. 2007. Do Transitions and Social Structures Matter? How 'Emerging Adults' Define Themselves as Adults. – *Journal of Youth Studies*. Vol. 10, 5, 495-516.
- MØRCH, S. 2003. *Youth and education*. – *Young*. Vol. 11, 1, 49-73.
- NELSON, L. J., BADGER, S., WU, B. 2004. The Influence of Culture in Emerging Adulthood: Perspectives of Chinese College Students. – *International Journal of Behavioral Development*. Vol. 28, 1, 26-36.
- NUGIN, R. 2008. Constructing Adulthood in the World of Uncertainties – Some Cases of Post-Communist Estonia. – *Young*. Vol. 16, 2, 185-207.
- PLUG, W., ZEIJL, E., DU BOIS-REYMOND, M. 2003. Young People's Perception on Youth and Adulthood. A Longitudinal Study from the Netherlands. – *Journal of Youth Studies*. Vol. 6, 2, 127-144.
- SCHWARTZ, S. J., COTE, J. E., ARNETT, J. J. 2005. Identity and Agency in Emerging Adulthood: Two Developmental Routes in Individualization Process. – *Youth & Society*. Vol. 37, 2, 201-229.
- SKEGGS, B. 2004. *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- SKELTON, T. 2002. Research on Youth Transitions: Some Critical Interventions. – M. Cieslik, G. Pollock (eds.). *Young People in Risk Society*. Hampshire: Ashgate, 100-16.
- THREAGOLD, S., NILAN, P. 2009. Reflexivity of Contemporary Youth, Risk and Cultural Capital. – *Current Sociology*. Vol. 57, 1, 47-68.
- TOOMSE, M. 2004. Koolist tööle: millistelt positsioonidelt alustavad noored oma tööteed. – R. Võõrmann (toim). *Noorte siirdumine tööturule: probleemid, vastuolud, kitsaskohad*. Tallinn: TPÜ RASI, 12-39.
- WESTBERG, A. 2004. Forever Young? Young People's Conception of Adulthood: The Swedish Case. – *Journal of Youth Studies*. Vol. 7, 1, 33-53.
- WYN, J., WHITE, R. 2000. Negotiating Social Change. The Paradox of Youth. – *Youth and Society*. Vol. 32, 2, 165-83.